

વહેલી સવારની મીઠી ઊંઘમાં પોપચાં બિડાયેલાં હતાં. ત્યાં તો થોડી થોડી ગરમી પીઠ પર ચટકા ભરવા માંડી. મલય એટલે પડખું ફરીને ચત્તો સૂતો, પણ નીંદર ધીરે ધીરે ભાગવા માંડી. તે ભાગતી જ રહી અને છેવટે આંખ ઊઘડી જ ગઈ. છત પર નજર કરી તો પંખો જ બંધ પડી ગયો હતો અને ઓરડાની હવા પડી ગઈ હતી. વીજળીના ધાંધિયા હવે તો અમદાવાદમાં પણ શરૂ થઈ ગયા! મનમાં ખીજ ઊભરાઈ રહી ત્યાં જ વળી અચાનક સ્વિચબોર્ડ ઉપર નજર ગઈ તો ખબર પડી કે કોઈએ પંખાની સ્વિચ જ ઓફ કરી નાખી હતી. એટલે ગુસ્સાની ગરમી આંખોના ખૂણા સુધી પહોંચી. હું હજુ તો સૂતો છું, ત્યાં વળી કોઈએ પંખાની સ્વિચ ઓફ કરી નાખી! કોણે?

તરત જ પલંગમાંથી નીચે ઊતરતાં થોડો સંકોચ થઈ આવ્યો. કોઈ જોતું તો નથીને! એની ખાતરી કરી. ને પછી પળ પહેલાં ચહેરા ઉપર જ્યાં ગુસ્સાનો તમતમાટ છવાઈ રહ્યો હતો ત્યાં પ્રસન્નતાની સુરખી ફરી વળી, સૌમ્યા પવનની મીઠી લહેરની જેમ સ્મરણમાં આવીને છવાઈ ગઈ. અરે, એનું જ સપનું ચાલતું હતું. યાદ કરવું ખૂબ ગમે પણ વર્ણવતાં શબ્દો શરમના પ્રવાહમાં તણાઈ જાય એવી એ દુનિયા છીનવાઈ ગઈ અચાનક. અફસોસ અફસોસ થઈ ગયો મનમાં. હવે ફરી ઊંઘ આવી જ ન શકે.

રાતે પણ બહુ મોડેથી ઊંઘ આવી હતી. જિંદગીમાં કદાચ પહેલી જ વાર મોટાભાઈ સાથે થોડી ચડભડ થઈ હતી. અલબત્ત, એથી કશો જ અર્થ સર્ચો નહોતો. બચપણથી આજ સુધીમાં જે વાક્ય, જે વિશેષણો મોટાભાઈ એને માટે વારંવાર ફેંક્યા કરતા હતા તે કાલે રાતે વધારે પાંચ-સાત વાર એમણે સંભળાવ્યાં હતાં : ‘સાવ મૂરખ છે. સાવ બેવકૂફ છે. સાવ અક્કલ વગરનો છે.’ આ શબ્દો જ્યારે પણ ઈચ્છે ત્યારે સાંભળવા મળે તેવા હતા. મોટાભાઈને એ માટે નાનું નિમિત્ત બસ થઈ પડતું હતું. કાલે તો મલયે માત્ર એટલું જ કહ્યું હતું કે : ‘બાપુજીને ગુજરી ગયે ત્રણ માસ થયા મોટો ભાઈ હવે તો.’ બોલતાં બોલતાં એણે એમની આંખોમાં જોયું તો આટલા અર્ધવાક્યે પણ એમની નજરમાં તાપ વંચાવા માંડ્યો હતો. દરરોજની જેમ એના બાકીના શબ્દો હવામાં ઊડીને વીખરાઈ જવાના હતા, પણ કોણ જાણે કેમ, પહેલી જ વાર મલયમાં શબ્દોને એકઠા કરીને બોલી નાખવાની હિંમત પેદા થઈ ગઈ. એણે વાક્ય પૂરું કરી જ નાખ્યું હતું : ‘હવે તો મોટાભાઈ, આપણે ભાગ બાબત કંઈક વિચારવું જોઈએ.’ વાક્યને માંડ પૂર્ણવિરામ સુધી પહોંચાડીને એ અંદરથી છુટકારો અનુભવતો હતો ત્યાં તો મોટાભાઈ શરૂ થઈ ગયા હતા : ‘હા, હા, તને બહુ ઉતાવળ આવી ગઈ છે તે હું જાણું છું, પણ તારામાં કંઈ અક્કલ છે બેવકૂફ! તને ભાન છે કે બાપુજી શરાફ હતા. અને એમાં ચોપડે કંઈ બધું જ ચીતર્યું ન હોય. તેને ઝેંજ્યુએટ કોણે બનાવ્યો? કે પછી બસ કોઈનો ચડાવ્યો જ બધું બોલે છે?’

મલય દીવાનખાનામાંથી ધીરેથી ઊઠીને પોતાના ઓરડામાં આવતો રહ્યો હતો. મન બહુ બળતું હતું. તાજી દાઝેલી ચામડી ચચરતી હોય એવી પીડા થતી હતી. એણે બંધ આંખો કરીને એ પીડામાંથી નાસી છૂટવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. કાં ઊંઘ, કાં સૌમ્યાના મીઠા મીઠા વિચારો, કે એની સાથેનો કોઈ મધુર સંવાદ, એના પાલવનો મીઠો સરકતો સ્પર્શ કે એના વાળની ભીની ગંધ - કશું પણ દિવસભરની સચવાયેલી સ્મૃતિમાંથી હાથ કરી શકાય એવું હતું, પણ કશું હાથ થયું નહોતું,

કારણ કે આખા દિવસનું કણ કણ કરીને એકઠું કરેલું સુખ મોટાભાઈના એક-બે વાક્યે સાવ છિન્નમિત્ર થઈ ગયું હતું. નિરાશા વ્યાપી ગઈ. એણે ઊભા થઈને ઊંઘની એક ગોળી ખાઈ લીધી હતી ત્યારે ભારે પગલે ઊંઘ આવી હતી ઠેઠ મોડી રાત્રે.

...ને સવારે આવી જ રીતે કોઈના ભારે હાથના ઝટકે ઊંઘ તૂટી હતી. કોઈએ સીધી રીતે ઉઠાડ્યો નહોતો. પંખો બંધ કરીને ઊઠવાની ફરજ પાડી હતી. ફરી વાર સૌમ્યાના ચાલતા સ્વપ્નનું સુખ કોઈને છીનવી લીધું હતું.

એ ઊભો થઈને પરસાળમાં આવ્યો. જુનવાણી મકાનની લાંબી ઓસરીમાં જે બીજો ઓરડો દીવાનખાના તરીકે વપરાતો હતો ત્યાં ભાભી કોઈ સાથે ફોન પર વાતો કરતાં હતાં - તેમનો સ્વર અહીં સ્પષ્ટ રીતે સાંભળી શકાતો હતો... વાતો ને સામે છેડે કોણ હશે એ ખબર નહોતી, પણ સંવાદનો આ તરફનો ટુકડો સાંભળી શકાતો હતો. ભાભી કોઈને કહેતાં હતાં :

‘પૂજામાં બેઠાં છે.’

‘હા, હા, કહોને!’

‘અરે, એવું કંઈ હોય. તમે ક્યાં પારકા છો?’

‘મલયભાઈને! અરે એ ક્યાં સાડાઆઠ પહેલાં ઊઠે છે?’

પછી રિસીવર કેડલ પર મુકાઈ ગયું. ભાભીએ પાછાં ફરીને જોયું તો મલય ઉપર એમની નજર પડી. એ પરસાળમાં ઊભો ઊભો નાનકડા આંગણામાં વાવેલાં ફૂલ-ઝાડને જોતો હતો. તુલસીક્યારો કેવો કરમાઈ ગયો હતો? પહેલાં તો બા. રોજ લોટે લોટે એમાં પાણી રેડતાં હતાં, પણ ત્રણ માસ થયા બાપુજીના ગુજરી ગયા પછી સાવ બંધ કર્યું હતું. એનાં પાંદડાં કરમાઈને નમી ગયાં હતાં. થોડી માંજર નીચેની ચોસલા થઈ ગયેલી સૂકી ભોંય પર વેરાઈ ગઈ હતી.

‘ભાઈ’ ભાભી મલયની નજીક આવીને બોલ્યાં : ‘ઊઠી ગયા ભાઈ!’ એ માંજરી આંખો ચમકાવીને બોલ્યાં : ‘આજ તો વહેલાને કંઈ?’

એણે મંદ સ્મિત કર્યું. કોઈએ પંખો બંધ કર્યો હતો એ વાત એના મોંએ આવી ગઈ, પણ બોલી દેવાનું મન થયું નહીં. એણે કહ્યું : ‘હા, ઊંઘ ઊડી ગઈ. પણ એ આંગણા તરફ આંગળી ચીંધીને બોલ્યો : ‘પેલા તુલસીને કોઈ જ પાણી નથી પાતું?’

‘રંભાબહેનેને રોજ કહ્યું છું.’ એ હસીને બોલ્યાં, ‘પણ રોજ એ ભૂલી જાય છે. ને મને તો કેમ...’ એ હળવી ફૂંક મારીને વાતને ઉડાડી દેવા માગતાં હોય એમ બોલ્યા : ‘યાદ જ નથી આવતું... ભાઈ, ચા મૂકું છું. તમે બ્રશ કરી લો.’

‘ભાઈ?’ મલયે પૂછ્યું.

‘લે.’ એ તરત બોલ્યાં : ‘એ તો અત્યાર સુધી ઘેર હોય? એ તો પેઢીએ પહોંચી ગયા.’

‘અરે!’ મલયે નવાઈથી પૂછ્યું : ‘અત્યારમાં?’ પછી બોલ્યો : ‘સવાસાત વાગ્યામાં?’

ભાભી કશુંક મનગમતું બોલવા માટે તત્પર થઈ ગયાં એમ મલયને લાગ્યું. કદાચ એની કલ્પના

સાચી હતી. તરત જ એ બોલ્યાં : ‘એમને હવે કંઈ સાડાઆઠ સુધી સૂઈ રહેવું ન પોષાય. બાપુજીના ગયા પછી એકલે હાથે પેઢી સંભાળવી એ કંઈ ખાવાના ખેલ થોડા જ છે?’ પછી બોલતાં બોલતાં પોતે જાતે જ વાતને અટકાવવા માગતાં હોય એમ બોલ્યાં : ‘જવા દોને ભાઈ, તમારે હજુ ક્યાં ચિંતા છે? તમે અંદર જાઓ, હું ચા મોકલું છું.’

ગઈ રાતે બંને ભાઈઓ વચ્ચે થયેલી ચડભડ ભાભીએ સાંભળી હતી. ખરેખર તો એ ચડભડ પણ નહોતી. મોટાભાઈની એકોક્તિ હતી. એમાં જે જે આરોપો અને ગાળો મોટાભાઈએ સ્પષ્ટ રીતે મઢ્યાં હતાં એ બધું જ ભાભીએ એમના આ શબ્દોમાં છુપાવી છુપાવીને કહ્યું હતું. સવાર નવેસરથી બગડવાની શરૂઆત થઈ હતી. જાતને કશાક કામમાં પરોવી દેવા એ ઝડપથી વોશબેસિન તરફ ગયો અને બ્રશ પતાવ્યું.

ચા આવી અને પીવાતી હતી ત્યારે ભાભી ફરી વાર સામે આવીને બેઠાં :

‘ભાઈ, આજે તો ડ્રાઈવર નહીંને, તે તમારા ભાઈને જાતે જ ગાડી લઈને નીકળી જવું પડ્યું હોં, શું થાય? જવાબદારી એવી ચીજ છે.’

‘ડ્રાઈવર કેમ નથી આવ્યો?’ મલયે બિલકુલ પૂછવા ખાતર જ પૂછ્યું : ‘વહેલા આવવાનું કહ્યું હશેને!’

એ બોલ્યાં : ‘તે સાવ આવ્યો જ નહીંને, હવે જો એને પગાર કે બક્ષિસ દેવા બોલાવ્યો હોય તો સવારના છ વાગ્યામાં હાજર થઈ જાય. માણસ આજકાલ ભાઈ, પૈસાનો જ સગો છે.’

ફરી ચા કડવી કડવી લાગવા માંડી. મલય જરા કટુતાથી હસ્યો અને થોડી ચા અધૂરી છોડીને કપ પાછો ટેબલ પર મૂકી દીધો. ભાભીએ આ જોયું છતાં પૂછ્યું : ‘બીજી વધારે ચા લાવું ભાઈ! તૈયાર જ છે હોં!’

‘ના.’ એ બોલ્યો, ને પછી તાકીને ભાભી સામે જોયું : ‘કાલે તમે રાત્રે કંઈક તારનું કે એવું બોલતાં હતાંને?’

એ મંગળસૂત્રના ચક્રતાને આંગળાંમાં રગડતાં હતાં. તરત જ હસીને બોલ્યાં : ‘એ તો શોભાબહેનનો તાર હતો... તમારા ભાઈના ખિરસામાં પડ્યો હશે. બીજું કંઈ નહોતું - એ તો બહેન આજે મુંબઈથી ચાર વાગ્યાની ગાડીમાં આવે છેને, એનો તાર હતો, જશોને સ્ટેશને?’

‘જઈશ.’ એણે કહ્યું : ‘આજે કોલેજથી જરા વહેલો આવી જઈશ.’ કોલેજ શબ્દની સાથે સાથે જ એની સાથે મનમાં જોડાયેલા નામ - સૌમ્યાની સ્મૃતિ થઈ આવી. કોલેજના કમ્પાઉન્ડની એ હરિયાળી લૉન, કેન્ટીન પાછળના એ એકાંત બાંકડા અને દૂરથી દેખાતા યુનિવર્સિટી ટાવરની યાદ આવી ગઈ. એ બધું માત્ર એક જ છોકરી ઘાટીલી કમરવાળી છોકરીના હોવાને લીધે જીવંત થઈ ઊઠતું હતું.

પણ ભાભી ફરી એને એવી સ્મૃતિની પગદંડીથી દૂર ખેંચી ગયાં.

એ બોલ્યાં : ‘ભાઈ, આજે ડ્રાઈવર નથીને, તે તમારે રિક્ષામાં બહેનને લાવવાં પડશે હોં. જુઓને, આજ એટલે તો તમારા ભાઈ જમવા પણ નથી આવવાના. કહેતા હતા કે કંઈક ફૂટ મગાવીને ખાઈ લઈશ.’

કેટલી મામૂલી માહિતી પામવાને માટે એને પ્રસન્નતાની દુનિયામાંથી પાછા ફરવું પડતું હતું! મલયને કહેવાનું મન થયું... ‘ભાભી, હમણાં કશું બોલો નહીં. મને સૌમ્યાની, અને સૌમ્યાથી જ જીવતી રહેલી મારી દુનિયામાં રહેવા દો...’ પણ આવું કશું જ બોલી ન શકાયું. મનને થોડું કચડવું પડ્યું. એ બોલ્યો : ‘ભલે કંઈ વાંધો નહીં.’

એણે છાપું હાથમાં લીધું એટલે ભાભી ઊઠ્યાં. જતાં જતાં બોલ્યાં : ‘હું પણ જુઓને નવરી હોઉં તેમ તમારી સાથે તડાકા મારવા બેસી ગઈ. તમારે બાર વાગ્યે કોલેજ જવાનું. એ માટે અને નયન હમણાં નિશાળેથી આવશે એને માટે જમવાનું બનાવવાનું, અહોહો કેટલાં કામ છે!’

મલયે હાથમાં લીધેલું છાપું વાંચવા માંડ્યું.

બાજુના ઓરડામાં થોડી વારે એને ભાભીનો તીણો સ્વર સંભળાયો. એ રંભાબહેનને કહેતાં હતાં, ‘તમે જાણો છો લાઈટનું બિલ કેટલું આવે છે! ને તમે દરેક રૂમની લાઈટ ચાલુ રાખો છો! અત્યારમાં તો વળી લાઈટ અને પંખો કેવાં! એ બધું હું બંધ કરું તો જ થાય? તમે કંઈ જ ન કરો?’

મલય મનોમન હસ્યો. આ ઘર હવે પરદેશ જેવું લાગવા માંડ્યું હતું. એમાં રહીને છાપું પણ વાંચવું ગમતું નહોતું. શરીર ભલે અહીં રહે, પણ મન જો આ ઘરના ઉંબરાની બહાર નીકળી જાય તો જ જીવી શકાય... જન્મીને જે ત્રેવીસ વરસ આ ઘરમાં વિતાવ્યાં હતાં એને એક અણગમતા પોટલાની જેમ આ ઘરના ઉંબરામાં જ છોડીને બહાર ચાલી નીકળવાનું મન થતું. બાપુજીના ગુજરી ગયા પછી આટલા ટૂંકા ગાળામાં ઘર સાથેનો તંતુ ક્ષીણ થઈને તૂટી પડશે એમ ધાર્યું નહોતું. હવે એકમાત્ર બા રહ્યાં હતાં, પણ એ પણ સાવ વજન વગરનાં થઈ ગયાં હતાં. એમની આખી જિંદગી બાપુજી સાથેના કંકાસમાં વીતી હતી. બાપુજીની બૂમો સામે ચીસો પાડી પાડીને કલ્યાંત કરવામાં ગઈ હતી. અને હવે એ બાપુજીના ગયા પછી એકદમ હેબતાઈ ગયાં જેવાં થઈ ગયાં હતાં. ભાગ્યે જ કશું બોલતાં હતાં. અત્યારે પૂજાના ઓરડામાં બેઠાં હતાં, અને રાતવાળી મોટાભાઈ સાથેની ઊંચા અવાજની વાતચીત કે અત્યારે ભાભીની ઉચ્ચારાયેલી ઠંડોઠૂપો માર મારતી વાણીથી એ લગભગ અલગ જ રહેવા માગતાં હતાં.

અંતે એ ઊભો થઈને બાથરૂમ તરફ ચાલ્યો.

સૌમ્યાના આવવાની દિશા તરફ નજર લંબાવીને એ ઊભો હતો. ત્યાં જ બીજી એક છોકરી કેન્ટીનમાંથી નીકળીને એની તરફ આવી. કાશ્મીરા હતી. કાશ્મીરા દીવાન. ખૂબ દૂબળી, પાતળી અને ચંચળ. જીન્સ અને શર્ટમાં જ ફર્યા કરતી હતી. મોટા ભાગે છોકરાઓની કંપની જ એને ગમતી હતી, પણ આજ તો કોણ જાણે કેમ એ એકલી જ હતી.

‘હાય મલય’ એ સાવ નજીક આવીને બોલી.

‘હાય...’ મલયે રસ્તા પરથી નજર ખસેડીને એના તરફ જોયું. ને વળી સૌમ્યાના આવવાની દિશા તરફ નજર દોડાવી.

‘વેઈટિંગ ફોર મિસ એનીબડી?’

‘નોટ એનીબડી.’ મલય હસ્યો : ‘ફોર સમબડી...’

‘નોટી બોય’ કાશ્મીરા બોલી અને પછી સાવ ચૂંથાઈ ગયેલી નોટબુકનું ભૂંગળું વાળીને પોતાની હથેળી પર મારવા માંડી : ‘હુ ઇઝ શી?’

મલય જવાબ આપે તે પહેલાં એની આંખોએ જ જવાબ આપી દીધો. મલયે દૂરથી આવતા કોઈ તરફ હાથ ફરકાવ્યો તે કાશ્મીરાએ જોયું અને તરત જ તેણે પણ એ તરફ નજર ફેરવી. સૌમ્યા ચાલી આવતી હતી.

‘મલય દોશી’ કાશ્મીરા નટખટ આંખો કરીને મલકીને બોલી : ‘મિસ સમબડી ઇઝ અરાઈવિંગ ચિયર્સ...’

સૌમ્યા નજીક આવી, પણ કાશ્મીરાને મલયની પાસે ઊભેલી જોઈને એની ગતિ મંદ પડી ગઈ. કાશ્મીરા તરફ જોઈને એણે મોં મલકાવ્યું. કાશ્મીરાએ પણ પોતાના આગળ પડતા દાંત દેખાડીને સ્મિત કર્યું. બોલી : ‘સૌમ્યા ડાર્લિંગ, કેમ આટલી ધીમે આવે છે? સી. મલય વોઝ અપસેટ વિધાઉટ યુ... નાવ સેમ હિમ રાઈટ ડિયર...’

કદાચ સૌમ્યાને આ ‘ડિયર’ અને ‘ડાર્લિંગ’ ગમ્યાં નહોતાં. એના ચહેરા પર થોડી ભોંઠપ છવાઈ ગઈ. એ સાવ ઉપરછલ્લું જ બોલી : ‘બે-ત્રણ દિવસ પહેલાં મેં એને શ્યોર સજેશન્સ આપવાનો વાયદો કર્યો હતોને એટલે...’

‘બસ?’ કાશ્મીરા મશ્કરીના અંદાજમાં મલય તરફ નજર લસરાવીને બોલી : ‘બસ? ઘેટ્સ ઓલ?’

જરી ડોક ઝટકાવીને સૌમ્યા બોલી : ‘ધેન વ્હોટ?’

મલય અંદર ને અંદર સમસમી ગયો. શા માટે સૌમ્યા કાશ્મીરા પાસે આમ ગુનેગારની જેમ વર્તતી હતી? એને સૌમ્યા તરફ સહેજ ચીડ ચડી.

‘તો એ જે માગે છેને...’ કાશ્મીરા આંખ પટપટાવીને બોલી : ‘એ એને આપી દે... સમજી? સજેશન્સ... સોલ્યુશન્સ, માર્ક્સ, ડિસ્ટ્રિક્શન, એવોર્ડ રિવોર્ડ...’ પછી પોતે ખૂબ મોટી મજાક કરી હોય એમ જોરથી ખડખડાટ હસી. અને ફરી હથેળીમાં નોટબુકના ભૂંગળાને ઠપકારવા માંડી. પછી જ્યારે હસવાનું શમ્યું ત્યારે બોલી : ‘ઓ.કે... હેવ યોર ટાઈમ... હું જાઉં હવે...’

વધુપડતા તંગ જીન્સને કારણે કાશ્મીરા વધુપડતી મારકણી લાગતી હતી. એવી રીતે ચાલતી હતી કે કોઈ પણ પુરુષનું ધ્યાન ચોંટી રહે. મલય એને એ રીતે જતી જોઈ રહ્યો એટલે સૌમ્યા પણ એ તરફ ચાલવા માંડી...

‘અરે... અરે...’ મલયે ચમકીને કહ્યું : ‘તું વળી ક્યાં ચાલી રહી?’ આ રીતે એણે પાછળ વાંકી ગરદન ફેરવીને જોયું. એ મલયને બહુ ગમ્યું. થોડી વાર પહેલાં એ કાશ્મીરા પાસે જે રીતે વર્તતી હતી એ જોઈને થોડો રોષ ચડ્યો હતો તે અચાનક ઓસરી ગયો. સૌમ્યાની ડોકને ચૂમી લેવાની ઈચ્છા થઈ આવી.

સૌમ્યા બોલી : ‘તું સૌન્દર્ય જોવામાં એટલો તલ્લીન હતો. મને થયું કે હવે મારું કંઈ કામ નથી અહીં.’

‘તું તો ચોર કોટવાળને દંડે તેવું કહે છે.’ મલય બોલ્યો.

‘કેમ?’ સૌમ્યા બોલી.

‘કેમ શું?’ એ બોલ્યો : ‘તું તો કાશ્મીરા પાસે એમ બોલતી હતી કે જાણે કે એને આપણા અફેરની ખબર જ ન હોય! મને એ ન ગમ્યું.’

‘તને કોણે કહ્યું કે એને ખબર છે!’ સૌમ્યાએ કહ્યું અને પછી હરિયાણીમાં પડેલી પગદંડી પર આગળ ચાલવા લાગી. થોડે દૂર આગળ ઘટાદાર વૃક્ષો શરૂ થતાં હતાં અને એથી થોડે જ આગળ એક બાંકડો હતો, જેની પીઠ એવી રીતે એક તરફ તૂટી ગઈ હતી કે બે વ્યક્તિ સિવાય ત્રીજું કોઈ એના પર બેસી જ ન શકે. મલયને એ બાંકડો અને એ જગ્યા બહુ ગમતાં હતાં.

બાંકડા પર બેસતાં મલય બોલ્યો : ‘તને કોણે કહ્યું કે એને ખબર નથી?’

સૌમ્યાની ભોળી ભોળી મોટી આંખોમાં એકદમ સાફ આકાશ જેવી સરળતા છવાઈ ગઈ. મલયને લાગ્યું કે એ થોડી ધૂજી ગઈ. કશા પણ કારણ વગર એ બોલી : ‘તને ખબર છે મલય... કાશ્મીરા મારા પડોશમાં જ રહે છે અને એને જો આપણી વાતની ખબર પડે તો...’ બોલતાં બોલતાં અટકી ગઈ.

‘બોલ... બોલ... કેમ અટકી ગઈ?’ મલયે પૂછ્યું. ‘તો શું થાય?’

‘ભારે મુશ્કેલી ઊભી થાય.’ એ બોલી અને પછી કશોક અનર્થ આંખ સામે જોતી હોય એમ ચૂપ થઈ ગઈ. સારી વાર સુધી ચૂપ રહ્યા પછી એ ધીરેથી બોલી : ‘તને ખબર છે, હજુ મારી મોટી બહેનની સગાઈની વાતચીત ચાલે છે અને એ લોકો બધે અમારા વિશે પૂછપરછ કરતા હોય છે.’

મલય એકદમ ઉદાસ થઈ ગયો. એ બોલ્યો : ‘શી ખબર, આજે સવારથી કેમ દિવસ આવો ભારે ભારે ઊગ્યો છે! સરસ સ્વપ્ન કે સરસ વાતની શરૂઆત થાય ને તરત જ તૂટી જાય છે. આજે સવારથી તને મળવા અને બે મીઠી વાતો કરવા જીવ ઝંખતો હતો ને તને મળ્યો ત્યાં તું પણ ભારે ભારે વાતો કરવા માંડી... મને લાગે છે કે મારી વાત સાંભળવા જ કોઈ તૈયાર નથી.’ બોલતાં બોલતાં કાલે રાતે મોટાભાઈ સાથે વાતચીતની શરૂઆતમાં જ સાંભળવા મળેલા ધૂત્કારના શબ્દો યાદ આવી ગયા. સવારે બંધ કરવામાં આવેલો પંખો, તૂટી ગયેલું સ્વપ્ન અને ભાભીની મીઠાના ઠંડા પાણીમાં બોળેલા ચાબખા યાદ આવી ગયા. ઘા ફરી દૂઝવા માંડ્યો. સહન ન થઈ શકે એમ લાગ્યું અને એ ઊભો થઈ ગયો.

‘અરે...’ સૌમ્યા ચમકીને બોલી : ‘એમ ઊભો કેમ થઈ જાય છે? થોડી વાત તો કર... કાલે તું કહેતો હતો કે મોટાભાઈ સાથે રાતે મિલકતના ભાગ માટે કંઈક તડ ને ફડ કરી નાખવાનો છે.’ એ બોલી : ‘વાત તો કર, શું થયું એનું?’

‘રહેવા દે.’ એ બોલ્યો : ‘તું તારી મોટી બહેનની ચિંતામાં છે.’ થોડો કટાક્ષ એની વાણીમાં ભળી ગયો, ‘તને મારી ચિંતામાં ક્યાં નાખું?’

‘નહીં નહીં.’ સૌમ્યા આગ્રહપૂર્વક બોલી : ‘મને કહે ને કહે... મોટાભાઈ સાથે તેં વાત કરી હતી?’

‘કોઈ પરાક્રમનો રિપોર્ટ તને નથી આપવાનો.’ એ જરા સંકોચ અનુભવતો ધીરેથી બોલ્યો : ‘પરાજયનો આપવાનો છે. મોટાભાઈ સાથે વાત કરી તો એ એમના હંમેશ મુજબના સ્વભાવ પર આવી ગયા. તું મૂરખ છે, તું બેવકૂફ છે, તારામાં અક્કલની તાણ છે. તને ખબર શું પડે આ મામલામાં... ને આવું બધું... હું કશું બોલી શક્યો નહીં. એમની સામે કદી કશું બોલી પણ શક્યો નથી અગાઉ. મારાથી એ સોળસત્તર વર્ષ મોટા છે.’

‘તે શું થઈ ગયું?’ સૌમ્યા બોલી : ‘માણસો આવા મામલામાં તો બાપ પાસે પણ સ્પષ્ટ રીતે બોલી શક્તા હોય છે. આ તો ભાઈ છે.’

‘ભાઈ છે પણ...’ મલય બોલ્યો : ‘માણસો ભાઈ સાથે નાનપણમાં શેરીમાં રમ્યા હોય છે. એક થાળીમાં જમ્યા હોય છે એટલે ભાઈ પાસે ખૂલી શક્તા હોય છે. એક થાળીમાં જમ્યા હોય છે એટલે ભાઈ પાસે ખૂલી શક્તા હોય છે, પણ આમની સાથે હું કદી રમ્યો નથી. સમજણો થયો ત્યારથી મેં હંમેશાં બાપુજીની સાથે એમને પેઢીએ જતા જ જોયા છે. એમનો જમવાનો પાટલો હંમેશાં બાપુજીની સાથે જ પડતો જોયો છે. મેં એમને કદી મારા માથે હાથ ફેરવતા જોયા જ નથી. હંમેશાં મને વઢતા અને ઉતારી પાડતા જોયા છે.’

સૌમ્યા એની સામે જોઈ રહી. આજે પહેલી જ વાર એને જોતી હોય તેમ, પહોળા ખભા અને ઊંચું આગળ પડતું કપાળ. પંખા જેવી પાંપણો અને કમાનદાર નેણ. કોઈ પણ સ્ત્રીને એની પાછળ ચાલવાનું મન થાય એવી ઊંચાઈ અને આંખોમાં બૌદ્ધિકતાનું તેજ. એના કારણે જ કોઈ છોકરાના સંપર્કમાં નહીં આવવાના પાકા નિર્ણય છતાં એ અવશપણે એના તરફ ખેંચાઈ હતી. જ્યારે એણે પહેલી વાર એના રણકાદાર ગુંજતા અવાજમાં પોતાની ઓળખ લાઈબ્રેરીના એક શાંત ખૂણામાં ‘મલય’ શબ્દ ઉચ્ચારીને આપી હતી ત્યારે એ શબ્દને જો નક્કર સ્વરૂપ હોય તો ઊંચકીને વક્ષસ્થળમાં છુપાવીને ઉપર પાલવ ઢાંકી દેવાનું મન થયું હતું.

ને શું આ જ પુરુષ, પુખ્ત વયનો આ જ પુરુષ એના ચંદુલાલ ઓધવજી દોશીના નામે ઓળખાતા માત્ર એક નર્યા વેપારી મોટાભાઈ આગળ હોઠ ઉઘાડીને એક સાધારણ શબ્દ ઉચ્ચારતાં થોથવાતો હશે! સૌમ્યાને અત્યંત નવાઈ લાગતી હતી.

એણે કહ્યું : ‘તો પછી તારે તારાં ભાભીની મારફત એમને કાને વાત નાખવી જોઈએ.’ ને પછી વળી પૂછ્યું : ‘કે એ પણ એમને માથે પછાડે એવાં છે?’

‘હં... હં...’ મલય હસ્યો. ‘ભાભી તો બહુ મીઠાબોલાં છે, સૌમ્યા. કોઈ પણ સ્ત્રી એટલી મીઠાબોલી હોય તો સારી લાગે, પણ આ સ્ત્રીની મીઠાશ બિલાડીના પગની ગાદી જેવી છે. એમાંથી અચાનક નહોર નીકળે છે ત્યારે મને પીંખી જ ખાય છે. હું નાનપણથી જોતો આવ્યો છું. વાક્યે વાક્યે આગળ પાછળ ‘ભાઈ’ શબ્દ લગાડીને જ્યારે જ્યારે મારી સાથે વાત કરે છે ત્યારે ત્યારે મને બહુ ડર લાગે છે. ડર લાગે છે પણ ચેતી શકતો નથી. પીંખાઈ જ જાઉં છું.’

સૌમ્યા આગળ કશું બોલી શકી નહીં. મલય પણ ઘણું બધું બોલાઈ ગયું હોય એમ મૂંગો થઈ ગયો. દુઃખદ સ્મૃતિઓનું ટોળું જાણે કે એની ફરતે વીંટળાઈ વળ્યું હતું. એમાં પિતાના સ્મરણની ઘડીએ બોલવા માગતી, પણ લકવાને કારણે બધિર થઈ ગયેલી મોંઝાડની સ્મૃતિ હતી. માતા

અને પિતા વચ્ચે અર્ધી રાત્રે અચાનક ફાટી નીકળતા ઝઘડાની પણ હતી અને આ બધાની ઉપર સતત ડાર્ચે રાખતી મોટાભાઈની નજરની કડવી સ્મૃતિ છવાઈ જતી હતી.

‘મલય’ સૌમ્યા બોલી : ‘તું કહેતો હતોને કે તારાં મોટાં બહેનને તારા માટે બહુ લાગણી છે!’

‘હા.’ મલય બોલ્યો : ‘શોભાબહેન મુંબઈ એમના સાસરે છે. એ આજે બપોરની ટ્રેનમાં અહીં આવે છે. મને લાગે છે કે એમની હાજરીમાં જ આ વાતનો કંઈક નિકાલ આવી શકશે. પહેલાં મને એમ લાગતું કે મિલકતની વાત છે એમાં બહેનને શી સમજણ પડે? પણ એ જ્યારે દોઢેક માસ અગાઉ અહીંથી ગયાં ત્યારે ભાભીના સતત ચોકીપહેરા નીચે પણ મને કાનમાં કહેતાં ગયાં હતાં કે એ બીજી વાર અહીં આવશે ત્યારે મિલકતનો કોઈ પણ પ્રોબ્લેમ હશે તો એનો નિકાલ લાવશે અને... અને...’

એ વાત પાછી ગળી જતો હોય એમ સૌમ્યાને લાગ્યું. મલય કશું પણ એનાથી છુપાવે એ એનાથી સહન થતું નહોતું. કોણ જાણે કેમ, પણ એ ઘડીએ એની વ્યાકુળતા હદ વળોટી જતી હતી. એણે તરત જ પૂછ્યું : ‘શું? શું? કેમ બોલતો અટકી ગયો?’

‘કંઈ નહીં.’ મલય બોલ્યો : ‘એ તો બહેન એમ પણ કહેતાં હતાં કે બીજી પણ એક ખાનગી, સાવ ખાનગી, ભાગ્યે જ બહારનો કોઈ માણસ જાણતો હોય એવી એક વાત પણ એ મને કરવાનાં છે. કોઈ બાઈને લગતી એ વાત છે. શી વાત છે એ તો હું પણ નથી જાણતો.’

બહેન ચાર વાગ્યે આવવાની છે અને કોઈ બાઈને લગતી કોઈ વાત એ આજે જ જાણવાનો છે એ વિચારે એનું પોતાનું મન પણ ઉત્તેજનાથી છલકાઈ ગયું. એણે ઘડિયાળ સામ જોયું. બે વાગ્યા હતા. હવે ઝાઝી વાર નહોતી. માત્ર બે જ કલાક. એ ઊઠ્યો...

‘કાં મલય?’ સિગારેટ સળગાવવા જતો હતો ત્યાં જ પાછળથી કોઈએ ખભે હાથ મૂક્યો... હાથ મૂકનાર અને મલય બંનેને નવાઈ લાગી કે એ આટલો ચમકી કેમ ગયો? નહીંતર સ્ટેશનની આટલી જબરદસ્ત ચહેલ-પહેલ અને કોલાહલમાં કોઈ માણસ સિગારેટ સળગાવે તો પણ શું? અને કોઈ એને ખભે હાથ મૂકીને બોલાવે તો પણ શું?

‘તું તો જાણે એમ વરતે છે જાણે હું તારો દાદો હોઉં અને સિગારેટ સળગાવતાં તને પકડી પાડ્યો હોય.’

‘ના ચાર’ મલય ખસિયાણું હસીને સિગારેટના ફિલ્ટર પર અંગૂઠો ફેરવવા માંડ્યો : ‘આ તો શું કે હું ભાગ્યે જ અઠવાડિયે એકાદ - બે સિગારેટ પીઉં છું. ને આમ કોઈ અચાનક ખભે ભારે ભારે હાથ મૂકે એટલે... એટલે શું થાય? એ આગળ વાક્યને લઈ જઈ શક્યો નહીં. લઈ ગયો હોત તો મોટાભાઈનું નામ એમાં ક્યાંક પરોવાઈ જવાની શક્યતા હતી.

સંગ્રામે - એના મિત્રે - લાઈટર સળગાવીને ધર્યું. એણે સિગારેટ સળગાવી ‘કાં?’ મલયે પૂછ્યું : ‘શું તું આજે સ્ટેશને?’

‘કોઈને મૂકવા... ને તું?’ સંગ્રામે પૂછ્યું.

‘મારી તો સિસ્ટર આવવાની છે...’ મલયે હસીને કહ્યું : ‘પણ તું કોને મૂકવા આવ્યો છે?’

‘ગર્લફ્રેન્ડને.’ આંખ મીંચકારીને સંગ્રામ બોલ્યો.

‘એમ?’ મલયે નવાઈ પામીને આજુબાજુ નજર ફેરવી. કુટુંબ-કબીલાવાળી સ્ત્રીઓ તો ઘણી હતી. સંગ્રામે કરેલી વાત સાથે જોડી શકાય એવી કોઈ જ છોકરી દેખાઈ નહીં. એણે પૂછ્યું : ‘ક્યાં છે? કેમ દેખાતી નથી?’

‘છેલ્લી ઘડીએ આસમાનમાંથી ટપકનારી છે એ...’ સંગ્રામ બોલ્યો : ‘ગાડી ઊપડતી હશે ત્યારે...’ એણે પોતાની ટી-શર્ટવાળી છાતી ઊંચીનીચી કરીને કહ્યું : ‘આમ હાંફતી હાંફતી આવશે અને પછી કહેશે કે મને ઊંચકીને ડબ્બામાં ચડાવ. આવું કરવામાં એને મજા આવે છે અને આપણને પણ...’

મલયના મનમાં થોડી ચરચરાટી થઈ. મનમાં એક બિલકુલ ધીમો અસુખનો ભાવ ઊઠ્યો અને આંખોમાં વ્યક્ત થયો. એની ઉપર આછા સ્મિતનો વરખ ચડાવીને એણે કહ્યું : ‘એમાં એને મૂકવા આવવાની શી મજા આવે? મૂકવા તો ક્યારે આવ્યા કહેવાઈએ કે આમ...’ એની મદદે નવલકથાઓમાં - વાર્તાઓમાં વાંચેલાં અને લાઈબ્રેરીના કે બેડરૂમના એકાંતના ખૂણે માણેલાં વર્ણનો આવ્યાં. એ વર્ણનોમાં એ સૌમ્યાને ગોઠવીને બોલ્યો : ‘આમ અર્ધોએક કલાક બેન્ય પર બેસીએ, થમ્સ-અપ, બમ્સ-અપ પીએ. પછી એ પર્સ ખોલીને મેક-અપ જરા ઠીક કરે, ને આપણે જોયા કરીએ. પાણીબાણી પીવું છે? એમ પૂછીએ. ટ્રેન આવે ત્યારે પહેલાં આપણે ચડી જઈએ. જગ્યા રોકીને એને બોલાવીએ... એ આવે, બેસે, પછી નીચે ઊતરીએ. ગાડી ઊપડે પછી રૂમાલ ફરકાવતાં એને વિદાય દઈએ અને...’ એ સિગારેટનો ઊંડો કશ લઈને કલ્પનાના સુખના સાગરમાં સેલ્વારા લઈ રહ્યો.

‘બસ, બસ, બસ...’ સંગ્રામે ટી-શર્ટનાં બટન ખોલીને છાતીના વાળ ઉપર રૂમાલથી હવા નાખી. ‘તું તો સાલા પ્રિયતમાની વાત કરે છે. હું તને ગર્લફ્રેન્ડની વાત કરું છું. ગાંડા, ગર્લફ્રેન્ડને તે વળી આવી પંપાળ હોતી હશે? તારે કોઈ ગર્લફ્રેન્ડ જ નથી લાગતી.’

ફરી મલયને સૌમ્યા યાદ આવી ગઈ. ફરી સિગારેટનો દમ મારીને એણે સુંદર વિચારોની સીડી પકડી લીધી. સૌમ્યા ખરેખર ગર્લફ્રેન્ડ નહોતી. પ્રિયતમા હતી. પણ એ છતાં એ આવું, પોતે કલ્પેલા વર્ણન પ્રમાણે કરે કે? અરે, એ તો સ્ટેશને મૂકવા આવવાની જ મનાઈ કરે... એમ કહે કે કોઈ જોઈ જાય, મોટી બહેનની સગાઈમાં વાંધો પડે... ભાઈનો કોઈ મિત્ર હોય તો એને ખબર પડી જાય, પહેલી વખત તો એ કે એ એકલી મુસાફરી જ ન કરે - ને કરે તો સ્ટેશને મૂકવા કોઈ આવ્યું જ હોય.

‘સંગ્રામ’ એણે ધીરેથી કહ્યું : ‘મને નથી ખબર એટલે પૂછું છું હોં, યાર.’ એ બોલતાં બોલતાં સંગ્રામની નજીક આવ્યો તો ખબર પડી કે સંગ્રામ કરતાં પોતે ઘણો નીચો હતો. છાતી પણ સંગ્રામ જેવી નહોતી, પહોળી અને ઘટાદાર વાળની અંદરથી સિસમના રંગની.

‘પૂછ, પૂછ...’ સંગ્રામે બેઝિકરાઈથી હાથમાંનું કડું ઠીક કર્યું અને કહ્યું : ‘ચાલ, પેલો બાંકડો ખાલી થયો છે.’ એણે બાંકડો ખાલી કરનાર કોઈ અજાણ્યા દંપતીને ગાળ આપી... ‘...ને બહુ મોડી ખબર પડી કે ત્યાં તમારા બાપને બેસવું છે...’

‘હું એમ પૂછું છું સંગ્રામ.’ મલયે કહ્યું : ‘કોઈ છોકરી આપણને ચાહતી હોય છતાં બહુ નજીક ન આવે, બહુ ભાવ ખાય... આપણને આઘા જ રાખવાની કોશિશ કરે એને શું કહેવાય? ગર્લફ્રેન્ડ કે પ્રિયતમા?’

‘એને કંઈ ન કહેવાય...’ સંગ્રામ એક તરફ ટૂંકીને બોલ્યો, ‘સાલું કોઈક કોઈક બૈરાં એવાં દેશી નીકળે, મારું બેટું, આમ લવલવ કરે અને આમ આંગળી ન અડાડવા દે એ બૈરું કામનું શું?’ પછી એકાએક મલય તરફ જોઈને શંકાળવી દષ્ટિથી જોયું : ‘કેમ તને કોઈ એવું જડભરત બૈરું ભટકાયું છે કે?’

આડકતરી રીતે સૌમ્યાને લાગુ પડતાં આ વિશેષણો સાંભળી ફરી મલયના મનમાં અસુખનો ભાવ ઊઠ્યો. સૌમ્યા કંઈ જડભરત ‘બૈરું’ થોડી જ હતી? દોઢબે વરસથી અફેર ચાલે છે. સાધારણ સ્પર્શથી આગળ જરા પણ વધાયું નથી એ વાત સાચી, પણ એ તો એના સંસ્કાર હતા કે જડતા? કે ઠંડાપણું?

‘નહીં નહીં’ સંગ્રામના સવાલના જવાબમાં એ બોલ્યો : ‘આ તો અમસ્તું જ. આ તો ક્યાંક વાંચેલું કે સ્ત્રીઓ બહુ લજ્જાશીલ હોય છે. એકદમ લજ્જામણીના છોડ જેવી.’

‘લજ્જામણીનો છોડ તેં કદી જોયો છે?’ સંગ્રામે પૂછ્યું. ‘ના...’ મલય બોલ્યો.

‘તો મેં એવી લજ્જાશીલ લવર કદી જોઈ નથી. શું સમજ્યો?’ એ જોરથી હસ્યો. બાકસમાંથી સળી કાઢીને કાન ખોતરવા માંડ્યો બોલ્યો : ‘એમ જો આપણી લવરને લજ્જાશીલ રહેવા દઈએ તો આપણે ભાયડા નહીં પણ...’ એણે બે હાથે પાવૈયાની જેમ તાબોટો પાડ્યો. ફરી હસ્યો...

મલયને એ ક્ષણે કોઈએ તમાચો માર્યા જેવું લાગ્યું. એણે સંગ્રામ સામે થોડા ઓઝપાઈ જઈને જોયું. સંગ્રામ હસીને બોલ્યો : ‘આપણામાં પાણી હોયને, તો ગમે તેવાં દેશાણ બૈરાં પણ પડમાં સામાં આવે ત્યારે આમ ચપટીમાં...’ એણે હાથનો થોડો બીભત્સ ચાળો કર્યો : ‘બેશરમ થઈ જાય... મૂળ વાત... આપણામાં કેટલું પાણી છે એની છે.’

સંગ્રામ કાઠિયાવાડના કોક દરબારનો દીકરો હતો. અમદાવાદમાં ભણતો હતો, પણ દરબારી ભાષા ભૂલ્યો નહોતો. કાઠિયાવાડમાં આ ‘પડ’ શબ્દ વપરાતો હતો. એના સ્પષ્ટ અર્થની મલયને ખબર નહોતી. પૂછવાનું મન થયું છતાં પૂછ્યું નહીં. વળી કંઈક કારમી મશ્કરી થાય.

ત્યાં જ ટ્રેન આવ્યાની ધમાલ થઈ. સંગ્રામ અને એ બંને તરત જ ઊભા થઈ ગયા. સંગ્રામ વારેવારે ગેટ તરફ જોયા કરતો હતો. ચહેરા ઉપરની એની બેઝિકરાઈ થોડી થોડી કરતાં સાવ ઘટી ગઈ. ગજવામાંથી કાંસકો કાઢીને એણે વાળ ઓળી લીધા. ટી-શર્ટના કોલર ઠીક કર્યા અને વળી પ્લેટફોર્મના ગેટ તરફ નજર કરી.

ત્યાં જ સામેથી એક છોકરી દોડતી આવતી દેખાઈ. સંગ્રામ ટટ્ટાર થઈ ગયો. મલયે એને તરત જ ઓળખી. કાશ્મીરા હતી. અત્યારે પણ જીન્સ અને શર્ટમાં જ હતી.

‘હાય...’ એણે સંગ્રામ તરફ હથેળી ફરકાવી : ‘યુ હેવ અરાઈવ્ડ નોટી બોય!’ પછી એ જ સ્મિત સાથે મલય તરફ જોઈને વધુપડતા અને બનાવટી વિસ્મયથી આંખો પહોળી કરીને પાંપણો પટપટાવી : ‘અરે બ્રુટ્સ, યુ ટુ?’

મલયે ઔપચારિક સ્મિત કર્યું. બુશશર્ટની ચાળ નીચે ખેંચી અને બચાવ કરતો હોય એમ બોલ્યો : ‘હું તો મારી સિસ્ટરને લેવા આવ્યો છું.’

‘તું આને કેવી રીતે ઓળખે?’ સંગ્રામે કાશ્મીરાને પૂછ્યું.

‘અરે...’ કાશ્મીરા પરચૂરણ ફેંકતી હોય એમ હસી. ‘ડોન્ડ બી સસ્પિશિયસ બોય. એને તો હું મારી ફ્રેન્ડ સૌમ્યાને કારણે ઓળખું છું. અને એને આને ફક્ત...’ એ મરકી અને પછી ‘ફક્ત’ શબ્દ ચાવી ચાવીને ફરી બોલી : ‘ફક્ત ફક્ત... નોટસ આપવા લેવાનું રિલેશન - આઈ મીન વ્યવહાર છે એમ સૌમ્યા કહે છે...’ બોલતાં બોલતાં એ મર્માળુ હસી.

ત્યાં જ પ્લેટફોર્મ પર ધમધમાટ થયો. ગાડી ધસમસતી આવી. કાશ્મીરાએ રંગની લાચારીથી સંગ્રામ સામે જોયુ : ‘સંગ્રામ, સંગ્રામ, પ્લીઝ, પ્લીઝ ગેટ મી ઇન ઓ... ગોડ...ટેરિફિક... ટેરિફિક રશ...’

સંગ્રામ તરત જ તીરવેગે છૂટ્યો અને તરત તીરવેગે પાછો આવ્યો : ‘કાશ્મીરા...’ એણે જરી ચિંતાથી કહ્યું : ‘સૌરાષ્ટ્રમાં તરણેતરનો મેળો છેને, એટલે ગાડીમાં બહુ જ ગિરદી લાગે છે... લેડીઝથી તો અંદર જવાય તેમ જ નથી...’ થોડી વાર વિચાર કરીને એ બોલ્યો : ‘બટ યુ કેન ડુ વન થિંગ... ફર્સ્ટ ક્લાસમાં બેસી જા... ચાલ, ચાલ...’

‘પણ કેવી રીતે?’ અત્યંત લાચાર સ્થિતિમાં મુકાઈ ગઈ હોય એમ એ બોલી : ‘મારી પાસે તો સેકન્ડ ક્લાસની જ ટિકિટ છે.’

સંગ્રામ ક્ષણભર થંભ્યો. પછી પેન્ટના પાછલા ગજવા પર હાથ મૂકીને ગજવામાં રૂપિયા હોવાની જાણે કે તસલ્લી કરી. બોલ્યો : ‘અરે ચાલને, ડોન્ટ વરી ચાલ ચાલ, એ તો ટીટીને કહીને હું એક્સટ્રા ચાર્જ ભરી દઉં છું. એમાં મૂંઝાઈ શું ગઈ!’

વધુપડતી ગરદન ઝટકાવીને કાશ્મીરાએ મલયને ‘બાય’ કહ્યું અને સંગ્રામની પાછળ ચાલી. ફરી એક વાર મલય એના પરથી નજર હટાવી શક્યો નહીં. જોઈ જ રહ્યો અને એકાએક, એકાએક જ એનામાં ઉત્તેજનાની લહેર દોડી વળી. સૌમ્યા અને કાશ્મીરાની છબી સેળભેળ થઈ ગઈ. સૌમ્યા સૌમ્યા. આવો તંગ ડ્રેસ પહેરે તો? કેવી લાગે એની ઘાટીલી કમર? - પણ, પણ, એ આવો ડ્રેસ પહેરવા કદી તૈયાર થાય ખરી?

જરા ગિરદી ઓછી થઈ, એટલે એ દરેક ડબ્બો ફરી વળવા નીકળ્યો. શોભાબહેન સાથે કાયમની સમજણ હતી કે એમને ઊતરીને ડબ્બાની સામે જ ઊભાં રહેવું, નહીં તો આટલી ગિરદીમાં કેવા ગોટે ચડી જવાય?

‘અરે મલય... એઈ મલય... મલય...’ પાછળથી બૂમ આવી. મલયે પાછું વાળીને જોયું તો શોભાબહેન જ હતાં.

એમના પગ પાસે નાનકડી સૂટકેસ પડી હતી અને ચહેરા ઉપર મુસાફરીની હાલાકી સ્પષ્ટ દેખાતી હતી. મલયે બરાબર જોયું. હવે શોભાબહેન પિસ્તાલીસ વરસ ઉપરનાં થઈ ગયાં હતાં. અડતાલીસ પણ થયાં હોય. એટલે બાના વૃદ્ધ ચહેરા સાથે એમની મોંકળાનું મળતાપણું સ્પષ્ટ તરી આવતું હતું. માત્ર એક ફરક દેખાતો હતો. બાની મોંકળા હવે થોડી રુક્ષ અને ત્રસ્ત લાગતી હતી. કોઈ કઠણ પડ ચડી ગયું હતું એના ઉપર. જ્યારે શોભાબહેનની હજુ મૃદુ અને ભાવ વાંચી શકાય એટલી સ્પષ્ટ.

શોભાબહેન પાસે જઈને મલય જરા નમ્યો : ‘આવી ગયાંને? હું શોધતો જ હતો!’

‘બાપ રે’ શોભાબહેને રૂમાલથી મોં લૂછ્યું : ‘ગિરદી, ગિરદી તે કંઈ ગિરદી! મૂઆ રિઝર્વેશનના ડબ્બામાં પણ ખાયકી ખાઈ ખાઈને ઢોરની જેમ માણસોને પૂરે છે. પછી પૈસા ભરીને બેઠાં હોય એનું તો જે થાવું હોય એ થાય...’

મલયે બેગ ઊંચકી લીધી. ચાલવા માંડ્યો. બોલ્યો : ‘શું કરે છે જીજીજી ને છોકરાંઓ?’

‘સૌ મજામાં.’ શોભાબહેન બોલ્યાં ને ગેટ પર ટિકિટ આપી દીધી : ‘વ્યોમુ તો ભઈ, એની ફિયાન્સને મળવા કલ્યાણ ગયો છે. હું નીકળી ત્યાં સુધી તો આવ્યો નહોતો, ને રિકી એની કલાસની છોકરીઓ સાથે ટ્રિપમાં ગઈ છે.’

કશા પણ પ્રતિભાવ વગર મલયે રિક્ષાઓ તરફ દૃષ્ટિ દોડાવી કે તરત જ શોભાબહેને પૂછ્યું : ‘કેમ ગાડી નથી લાવ્યો?’

દરમિયાન મલયે તો એક રિક્ષા ઊભી પણ રાખી દીધી હતી. એમાં બેગ મૂકતાં અને બહેનને અંદર આવી જવાનો ઇશારો કરતાં એ બોલ્યો : ‘ભાભી કહેતાં હતાં કે ડ્રાઇવર આજે નથી આવ્યો.’ ભાભી તો એમ પણ બોલ્યાં હતાં કે સૌ પૈસાનાં સગાં છે - પણ એ વાક્ય હોઠ સુધી આવી ગયું છતાં એ બોલ્યો નહીં. એ પણ રિક્ષામાં બેઠો અને કહ્યું : ‘મેઘાણીનગર, ચાર રસ્તા...’

‘તાર ક્યારે મળ્યો હતો?’ બહેને પૂછ્યું.

‘રાતે મળી ગયો હતો.’ એ બોલ્યો. ફરી એના મોંએ રાતે મોટાભાઈ સાથે થયેલી માથાકૂટ યાદ આવી ગઈ. એને બોલી નાખવાની ઇચ્છા પણ થઈ આવી, પણ કોણ જાણે કેમ વૃત્તિ જ થતી નહોતી. એણે અમસ્તાં અમસ્તાં જ વાત કાપવા ખાતર પૂછ્યું : ‘વ્યોમુનાં લગ્ન ક્યારે કરવાનાં છે?’

‘બાપુજી ગુજરી ગયા એટલે હવે ત્રણેક માસ તો જવા જ દેવા પડશેને? નહીંતર મૂળ તો અમારી ઇચ્છા આ મહિનામાં જ લગ્ન લઈ લેવાની હતી.’

‘ત્યારે તો તમે બહુ જલદી સાસુ બની જશો.’ એ બોલ્યો અને એ સાથે જ એ અનાયાસ જ વ્યોમુ-વ્યોમેશ સાથે પોતાની જાતને સરખાવવા માંડ્યો. ભાણેજ વ્યોમુ એના કરતાં બે વર્ષ નાનો હતો. કોઈના પ્રેમમાં પડ્યો હતો. બહેન-બનેવીને જેવી ખબર પડી હતી કે તરત જ એ છોકરી સાથે એને પરણાવી દેવાની તજવીજ શરૂ કરી દીધી હતી. વ્યોમુની જિંદગી શરૂઆતથી જ સરળ રીતે ચાલી જતી હતી. કોઈ મોટો કે નાનો ભાઈ નહોતો. જિંદગીમાં કોઈ ઉપદ્રવ કે ટકટકારો નહોતો. બનેવીની ઓટો સ્પેરપાર્ટ્સની ચાલતી દુકાન હતી. એમાં એ ત્રણચાર વરસથી બેસતો

પણ થઈ ગયો હતો. કોલેજનાં એકબે વર્ષ કરીને છોડી દીધાં હતાં. બહેન કહેતી હતી કે છોકરી ઘણી જ ખૂબસૂરત હતી અને વ્યોમુ નસીબદાર હતો. એના થનાર સસરા એને કદાચ લાંબા ગાળે અમેરિકા પણ મોકલે. જ્યારે પોતે? ચોવીસનો થયો હતો. ધંધામાં હજુ સુધી કશી ખબર પડતી નહોતી. ધંધો પણ વિચિત્ર હતો - શરાફનો. એમાં ઘરાકને આંખો મીંચીને પારખવાના હતા અને પછી જ ‘માલ’ આપવાનો હતો. છેતરાઈ જવાની ડગલે ને પગલે ધાસ્તી હતી અને એટલે જ નવા નિશાળિયાથી આ ધંધો ન થાય એમ બાપુજી અને મોટાભાઈ માનતા હતા. એથી વ્યોમુ અર્ધે રસ્તે કોલેજ છોડી ગયો હતો ત્યારે પોતે બી.એ. પાસ થઈને એમ.એ. વિથ ફિલોસોફીના ક્લાસ ભરવા માંડ્યો હતો. વાચનનો અનહદ શોખ વિકસ્યો હતો અને એમાંથી જ સૌમ્યાનો પરિચય થયો હતો, જેની સાથે લગનની વાત માત્ર એક અવ્યક્ત કલ્પના જ હતી, જે મા-બાપના તો ઠીક, પણ એ બંનેના મનને પણ પૂરું કબજે કરી શકી નહોતી.

રિક્ષાની સાથે સાથે જ વિચારો ગતિમાં હતા. મેઘાણીનગર ચાર રસ્તા આવી ગયા પછી શોભાબહેને જ રિક્ષાને ડાબે-જમણે ડાબે-જમણે એમ સૂચનાઓ આપ્યા કરી હતી. રિક્ષા અટકી એટલે વિચારો પણ આંચકા સાથે તૂટ્યા. બહેન ઊતરતાં ઊતરતાં બોલી : ‘તને વિચારો કર્યા કરવાની બચાવણી જ ટેવ છે. મલય, હવે એ છોડી દે... જોને વિચારોમાં ને વિચારોમાં તું અર્ધો થઈ ગયો - કેવો લેવાઈ ગયો છે સાવ?’

‘એ તો બહેન...’ એ ફિકકું હસીને બોલ્યો અને વળી રિક્ષાવાળાને પૈસા ચૂકવતાં ઉમેર્યું : ‘તમને એવું લાગે... હવે તો પાછી પરીક્ષા પણ માથે આવે છેને!’

હજુ તો રિક્ષામાંથી બેંગ ઉતારાતી હતી ત્યાં જ બારીમાંથી કોઈએ ટહુકાની જેમ ‘આવો’ કહ્યું. ભાભી હતાં. ડેલી ખોલીને એ બેંગ હાથમાંથી લઈ લેવા આગળ વધતાં હતાં ત્યાં જ રંભાબહેને આગળ આવીને બેંગ લઈ લીધી. ભાભી મીઠું અને મંદ મંદ મલકીને ખબરઅંતર પૂછવા માંડ્યાં.

પરસાળમાં દાખલ થતાંવેંત જ શોભાની નજર કોઈકને શોધી રહી - ને એ જેમને શોધી રહી હતી તે - બા - તરત જ છેલ્લા નાનકડા ઓરડામાંથી બારણામાં ડોકાયાં. એક પળ જોઈ રહ્યાં. પછી મંદ અને ભારે સ્વરે પૂછ્યું : ‘આવી ગઈ?’ વળી થંભ્યાં અને પૂછવાનું યાદ આવી ગયું હોય એવી રીતે પાછું પૂછ્યું : ‘શું કરે છે સુધીરકાંત અને બેય છોકરાંઓ?’ બોલ્યાં પછી એમણે ચરબીવાળા અને કરચલીવાળા ગાલ જરી તંગ થાય એટલું જ મરકી દીધું. ને પાછાં ગંભીર થઈ ગયાં.

શોભાની આંખમાં ટીપાં બાઝતાં બાઝતાં રહી ગયાં. એને યાદ આવી ગયું કે કેવી હતી બા. અને કેવી થઈ ગઈ? વર્ષો પહેલાંની પોતાના આથી પણ નાનકડા ઘરમાં ગાળેલા જીવનની કડવી સ્મૃતિ હતી. એ ઊમટી આવી. એ વખતે બાના વાળ કાળાભમ્મર હતા અને બાપુજી પણ કડેઘડે હતા. સવાર - બપોરે કે રાત-મધરાતે અચાનક જ બા-બાપુજી વચ્ચે રાડારાડી ફાટી નીકળતી. બાની જીભ ચાલતી અને બાપુજીના હાથ. નાનો ભાઈ ચંદુ ત્યારે ત્રણ-ચાર વરસનો હતો. નવું મકાન લીધું હતું. મલયનો જન્મ ઘણો મોડો થયો હતો. પોતે પણ એ વખતે પરણીને સાસરે ગઈ હતી, પણ બા-બાપુજીનું જીવન બદલાયું નહોતું. એ જ યુદ્ધ અને એ જ ગાળાગાળી ને રાડારાડી... એમાં ક્યારેક દુકાને મોડું જવાતું તો ત્યાં ધંધા ઉપર બાપુજીની જગ્યાએ મોટો ચંદુ ચાલ્યો હતો અને એ રીતે એ ધંધામાં તાલીમ પામ્યો હતો. બા એ વખતે બાપુજીની હાક સામે ગળું ફાડીને

બોલતી. વાઘ જેવી હતી - ને હવે? હવે શું? એ બાપુજીના ગયા પછી નખ કાઢી નાખેલા વાઘ જેવી થઈ ગઈ! થોડાં વરસથી એ ભાભીથી થોડી થોડી ડરવા માંડી હતી. એ વાત સાચી, પણ આટલી હદે રાંક બની જશે એ કોણે ધાર્યું હતું? શોભાએ ઝળઝળિયાંવાળી બનતી જતી નજરથી બા સામે જોયું. બા પીઠ ફરીને ઓરડામાં ચાલ્યાં ગયાં.

બા વિશે કંઈક બોલવું જોઈએ એમ ભાભીને લાગ્યું - એમણે કહ્યું : ‘બા છેને, તે બહેન, હમણાં હમણાં પૂજાપાઠમાં બહુ પડી ગયાં છે હોં! લગભગ ઓરડાની બહાર જ નીકળતાં નથી.’

શોભા દીવાનખાનામાં આવી અને ચોતરફ નજર ફેરવી. બાપુજીના અવસાન વખતે આવી હતી, એ પછી ત્રણ મહિને એ પહેલી વાર આ ઘરમાં ફરી આવતી હતી. ટૂંકો ગાળો કહેવાય. છતાં બધું બદલાઈ ગયેલું - બદલાઈ ગયેલું કેમ લાગતું હતું? દીવાલો પણ જાણે કે પરાઈ બની ગઈ હતી. બા-બાપુજીના ઉશ્કેરાટભર્યા શબ્દોનો તીવ્ર ધ્વનિ જેના પર એક વાર પછડાતો હતો તે જાણે કે ફરી ગયેલા મીઠા સાક્ષી જેવી બની ગઈ હતી. શોભાએ મલયની સામે જોયું. મલય નિષ્કારણ એમની સામે જોઈને હસ્યો.

‘અમે તો અહીં રોજ તમને યાદ કરીએ છીએ.’ ભાભી એમના વિશિષ્ટ સ્રોણ લહેકાથી ગરદનને લચક આપતાં બોલ્યાં : ‘તમારા વગર તો બહેન, અહીં બધે અંધારું... હો! નયનેય રોજ પૂછ્યા કરે કે ફઈબા ક્યારે આવશે? તમારા ભાઈ હજી કાલે રાતે મલયભાઈ સાથે વાત કરતા હતા ત્યારે કહેતા હતા કે મોટી બહેન આવી જાય એટલે બધી વાતનો ફેંસલો કરી નાખીએ.’

મલયભાઈ સાથે ‘વાત’ કરતા હતા! વાત? મલયને એકદમ નવાઈ લાગી. કાલે સાંજે જે શબ્દો તેને સંભળાવતા હતા, અને જે ધગધગતા સીસાના રસ જેવા હતા એ શું ‘વાત’ના શબ્દો હતા? ભાભી હકીકતને કેવી નરમાશથી, પોચી કરી કરીને રજૂ કરતાં હતાં!

‘ભાભી’ શોભાએ ગળું ખોંખાર્યું - ‘હું એટલે જ તો આવી છું.’

‘તે આવવું જ જોવેને?’ ભાભી વળી બિલકુલ અનુકૂળ થતાં હોય એવા સ્વરમાં બોલ્યાં : ‘બાનું તો હવે સંસારમાંથી માનોને કે મન ઊઠી જ ગયું છે. અમારે તો હવે વડીલમાં ગણો તો તમે જ છોને?’

થોડી વારે ચા આવી, પીવાઈ ગઈ, પણ કોઈ કશું બોલ્યું નહીં. ભાભી કંઈક કામે વળગ્યાં. શોભા ઊઠીને બાના ઓરડામાં ગઈ. બા ત્યારે પૂજા કરતાં નહોતાં. ભીંતને અઢેલીને બેઠાં હતાં. અને શૂન્યમાં તાકતાં હતાં. શોભાને જોઈને એ થોડાં સળવળ્યાં. ને બાજુમાં પડેલો કોઈ ધાર્મિક પુસ્તકનો ગુટકો હાથમાં લીધો. ને આંખો તગતગાવીને શોભા સામે જોઈ રહ્યાં. બોલ્યાં : ‘રોકાવાની છોને આ વખતે તો?’

‘નક્કી નથી.’ શોભા બોલી : ‘એમને પગે જરા વા જેવું આવ્યું છે એટલે બહુ રોકાઈશ તો નહીં. આ તો એમ થયું કે બંને ભાઈઓ વચ્ચે હવે ભાગની થોડી ચોખવટ થઈ જાય તો સારું - ખાસ તો એટલે જ આવી છું.’

‘મોટાને ખબર છે?’

‘શેની?’

‘તું અહીં એ કામ માટે આવી છો એની?’

‘હા, કેમ નહીં?’ શોભા બોલી : ‘શોભાને હતું કે બા કશુંક એ વિશે બોલશે - ભલે બાપુજી સાથે જિંદગીભર માથાં ભરાવીને જીવી, પણ એમ કંઈ ઘરથી સાવ કપાઈ જઈને પણ નહોતી જીવી. બાપુજીના મગજની ઉગ્રતા એણે અધવચ્ચથી ઝીલી લઈને છોકરાઓને છાયો આપ્યો જ હતો.’

આજે પણ શોભા મહેમાન થઈને ઘેર આવતી તો અર્ધી રાતે ઊઠીને એને ખસી ગયેલી રજાઈ બરાબર ઓઢાડવાની ટેવ બાએ છોડી નહોતી. મલયને કપાળે રાતે રોજ હાથ ફેરવવાનો કમ હમણાં સુધી તૂટ્યો નહોતો. બા ધારે તો મિલકત કે રોકડના હિસ્સાની વાતમાં કંઈક વધુ પ્રકાશ પાડી શકે. પણ, પણ બા તો કંઈ જ... કંઈ જ બોલવા માગતી ન હોય એમ ચૂપ થઈને બેઠી હતી. હાથમાં ધાર્મિક પુસ્તકનો ગુટકો લઈને ચંત્રવત્ એની પર આંગળી મૂકીને બેઠી હતી.

‘બા’ શોભાએ બાને પરાણે બોલાવવા માગતી હોય એમ જરા સ્પષ્ટપણે પૂછ્યું : ‘બાપુજીના વિલની તને કંઈક ખબર હશેને?’

કોઈએ મશ્કરી કરી હોય એમ બા કટુતાપૂર્વક હસી. પછી મોટી મોટી આંખો બરાબર તાકીને શોભાને પૂછ્યું : ‘કેમ? મોટો વિલની બાબતમાં સાવ નામકકર જાય છે? નથી બોલતો કંઈ?’

‘એવું નથી.’ શોભા જરી ગૂંચવાઈ ગઈ. ‘હજુ એની સાથે વાત જ ક્યાં કરી છે, પણ... પણ...’ વાતને કેવી રીતે ટેકવીને ઊભી રાખવી એ તેને સમજાયું નહીં... બાપુજી ગુજરી ગયા ત્યારે સાવ અણધાર્યા ગુજરી ગયા. માત્ર ત્રણ જ દિવસની અણધારી માંદગી આવી હતી. એમાં છેલ્લા બે દિવસ તો વાચા જ સાવ હણાઈ ગઈ હતી. આ અગાઉ આટલું જલદી મોત આવશે એવી એમને કોઈ કલ્પના નહીં આવી હોય, એટલે વિલની વાત કદી ઉચ્ચારી જ નહીં. પહેલે દિવસે પથારીવશ થયા ત્યારે ધનુકાકાને બોલાવવાની સૂચના લોચા વાળતી જીભે આપી હતી. એમના માટે એમને બહુ ભાવ હતો. મલય ધનુકાકાને બોલાવવા ગયો એ દરમિયાન એકલો મોટો ભાઈ ચંદુ જ એમની પથારી પાસે રહ્યો હતો.

બા તો એમની દવા લેવા-મૂકવા-આપવામાં પરોવાઈ ગઈ હતી. ધનુકાકા આવ્યા ત્યારે તો બાપુજીની વાચા સાવ ઊડી ગઈ હતી. મોંમાંથી માત્ર એ... એ... એ... જેવા શબ્દો જ નીકળતા હતા. પછી તો જીભ જ જાણે કે તાળવે ચોંટી ગઈ હતી. હાથ લેશ માત્ર ઊંચો પણ થઈ શકે તેમ નહોતો - નહીંતર લખીને પણ કંઈ કહી શક્યા હોત, પણ એ શક્ય ન રહ્યું - જીવ કેવળ આંખોમાં આવીને સ્થિર થઈ ગયો હતો. ચકળવકળ ચકળવકળ કંઈ કહેવા માગતા હોય એમ એ મલય અને ચંદુ સામે વારાફરતી જોયા કરતા હતા. મુંબઈથી શોભા અને સુધીરકાંત દોડી આવ્યાં ત્યારે એમની આંખોએ છેલ્લો - સાવ છેલ્લો - ચમકારો બતાવ્યો હતો. એ પછી એક લાચાર અને માફી માગતી નજર એમણે બા સામે નાખી હતી. મોટાના એકના એક બાબા નયનને એની પાસે લઈ ગયા ત્યારે એની ઉપર આંખોને જાણે કે ખોડી જ દીધી હતી. બસ, પછી એ ખુલ્લી આંખો ખુલ્લી જ રહી. જીવ એમાંથી ઊડી ગયો. ધનુકાકા એકલા જ માત્ર સ્વસ્થ હતા. એમણે હળવેથી એમનાં પોપચાં બંધ કરી દીધાં હતાં.

‘બા’ શોભા બોલી : ‘મારા બાપુજીના ગુજરી ગયા પછી એકાદ દિવસ મેં ચંદુને વસિયતનામા

બાબત પૂછ્યું તો એ માત્ર ‘જોઈશું જોઈશું’ એટલું જ બોલીને બીજા કામે વળગી ગયો હતો ને પછી તો એટલી બધી ધમાલ હતી કે એમાં વાત જ ન થઈ શકી.’

જવાબમાં ‘હું કશું જાણું નહીં’ એવા ભાવ સાથે બાએ હવામાં હાથ ફરકાવ્યા અને વળી શ્વાસ છોડીને કહ્યું : ‘થયું ત્યારે, હવે આજે રાતે પૂછી જોજે... ને એમ છતાંય એ ખબર નથી એમ કહે તો...’

‘તો? તો?’ શોભા તલપાપડ થઈ ઊઠી : ‘તો શું?’

‘તો પછી તમે બધાંય ભેગાં થઈને પેલી રાંડ...!’ એમણે પોતે અપવિત્ર થઈ ગયાં હોય એમ ધાર્મિક ગુટકાને બાજુમાં હડસેલી દીધો. ફરી વાર હોઠ બીડીને બોલ્યાં : ‘પેલી રાંડને પૂછજો.’

મલય ક્યારનોય પાછળ આવીને બેસી ગયો હતો. એણે ધીમે ખોંખારો ખાધો કે તરત જ શોભાએ ચોંકીને પાછળ જોયું. મલયે પૂછ્યું : ‘બા કોની વાત કરે છે, બહેન?’